

До Спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.011
при Львівському національному університеті імені Івана Франка

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата юридичних наук, доцента

Дзери Ірини Олександрівни

на дисертацію

Сосули Олександра Олександровича

на тему

«Цивільно-правові способи розпорядження корпоративними правами»,
подану на здобуття наукового доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Законодавство України у сфері розпорядження корпоративними правами знаходиться в стадії постійного оновлення. Так, у 2008 р. було прийнято Закон України «Про акціонерні товариства», у 2018 р. - «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», до яких вже також було внесено істотні доповнення, запроваджені істотні зміни в правовому регулюванні корпоративних правовідносин, водночас вони також не позбавлені недоліків.

Недосконалість законодавства, відсутність єдиного підходу до визначення правової природи корпоративних прав та їх відчуження, неоднозначна та суперечлива судова практика по даній категорії справ створюють передумови для порушення прав та інтересів учасників господарських товариств, самих товариств та третіх осіб.

Все це зумовлює необхідність ґрунтовних наукових досліджень з метою удосконалення законодавства в частині введення в ЦК України поняття корпоративних прав та корпорації, видів корпоративних договорів, визначення порядку здійснення переважного права учасника на придбання корпоративних прав та його захисту на випадок порушення та ін.

У сучасній цивілістиці було здійснено низку досліджень, що стосуються корпоративних прав, захищено кілька дисертацій, які стосувалися

загальних положень корпоративних прав, зокрема, слід відзначити дисертаційні дослідження Оприска М.В. «Договори про відчуження корпоративних прав» (2014), Сазонова В.В. «Підстави виникнення корпоративних правовідносин: цивільно-правовий аспект» (2020), Сіщук Л.В. «Правонаступництво у корпоративних правовідносинах» (2014) та ін. Однак більшість з них або були виконані до прийняття ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» або не охоплювали всі способи розпорядження корпоративними правами, або стосувалися загальних положень корпоративного права. Відтак жодного комплексного наукового дослідження цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами після прийняття ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не було проведено, що свідчить про актуальність обраної дисертантом теми.

Теоретичне та практичне значення полягає у тому, що розглянуті в ній положення та запропоновані пропозиції можуть використовуватись для подальшої наукової розробки та прикладного дослідження правових засад розпорядження корпоративними правами. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані в законотворчій діяльності при розробці нормативно-правових актів та в практичній діяльності адвокатів та суддів, а також у навчальному процесі при викладенні дисципліни «Цивільне право», «Корпоративне право». Переважна частина положень, висновків, винесених автором на захист добре аргументовані, заслуговують на увагу та підтримку, а окремі з них могли б бути успішно використані при розробці змін та доповнень до актів цивільного законодавства у сфері корпоративних прав.

Дисертантом належно сформульовані мета і наукові завдання дослідження, їх формулювання та послідовність дозволили розкрити основний зміст представленої теми. Об'єкт і предмет дисертаційного дослідження визначені у відповідності з вимогами Міністерства освіти і науки України. Методологічна основа дослідження дозволяє стверджувати,

що охоплені матеріали в повній мірі сприяли дисертанту у вирішенні наукових задач та досягненні поставленої мети. З дисертації вбачається, що наукове дослідження виконане на належному рівні, і дисертантом отримано нові важливі для цивілістики положення.

Дисертантом були вирішені основні завдання: з'ясовано поняття і правову природу майнових і немайнових корпоративних прав, проаналізовано правовий режим майнових та немайнових прав, а також з'ясовано форми розпорядження корпоративними правами та надана їх характеристика.

Насамперед варто відзначити вдало продуману і виважену в цілому структурну побудову дисертації, спрямовану ідеї комплексного аналізу розпорядження корпоративними правами, яка складається з вступу, 3 розділів та 7 підрозділів. За такого підходу автор забезпечив логічний і послідовний розгляд досліджуваної проблеми.

Обґрунтованість і новизна наукових положень, викладених в дисертаційному дослідженні, полягає в тому, що автор на достатньому теоретичному рівні розкрив положення та висновки про :

- авторське визначення корпоративного права та корпорації (с. 54);
- особливості правового режиму майнових та немайнових корпоративних прав;
- умови оборотоздатності корпоративних прав та загальний правовий режим оборотоздатності майнових корпоративних прав;
- неможливість окремої передачі особистих немайнових прав за заповітом, а лише корпоративного права в цілому (с. 125);
- різницю у поняттях та наслідках передання і відчуження корпоративних прав;
- класифікації корпоративних договорів (с.133-134).

Також належним рівнем обґрунтованості відзначаються і інші положення дисертаційного дослідження, які зроблені в окремих розділах

роботи.

Так, перший розділ присвячено загально-теоретичній характеристиці регулювання корпоративних прав. Дисертантом відзначається відсутність у законодавстві України єдиного поняття корпорації як суб'єкта, участь в якому надає його учасникам корпоративні права. Відтак, дисертантом запропоноване належним чином обгрунтоване та досить вдале визначення корпорації, які містить усі необхідні ознаки такого виду юридичної особи (с. 67). Досліджено поняття, правову природу та основні ознаки корпоративних відносин та корпоративних прав. Визначено основні складові правомочності володільця корпоративних прав.

У 2 розділі досліджено особливості обігу майнових та організаційних (немайнових) корпоративних прав, відмінності у їх правовому регулюванні та порядку, підставах та способах розпорядження ними. Відзначається відмінність передачі речей як об'єктів цивільних прав від передачі корпоративних прав. Аналізуються зміст розпорядчих повноважень як складової суб'єктивного корпоративного права. Встановлюється співвідношення та розмежування понять «відчуження», «відступлення», «передання» корпоративних прав. Визначаються основні вимоги до оборотоздатності корпоративних прав та відзначається загальний правовий режим оборотоздатності майнових корпоративних прав. Досліджується право на інформацію про діяльність товариства та інші складові особистого немайнового корпоративного права. Новизною та належним ступенем обгрунтованості також слід відзначити висновок про відмінність особистих немайнових корпоративних прав від інших особистих немайнових прав метою – задоволенням майнових інтересів учасників корпоративних відносин (с. 125).

Третій розділ дисертації присвячено характеристиці корпоративного договору та інших форм розпорядження корпоративними правами. Проаналізовано зміст та вимоги до договорів про реалізацію корпоративних

прав учасників товариства з обмеженою відповідальністю. Здійснено розмежування корпоративних договорів від договорів про спільну діяльність.

При дослідженні питання порядку укладення договорів про відчуження корпоративних прав дисертант дійшов правильного висновку про те, що він безпосередньо залежить від організаційно-правової форми юридичної особи, форми вираження корпоративних прав та особливостей, передбачених законодавством для деяких видів юридичних осіб корпоративного типу і має укладатись в письмовій формі з нотаріальним посвідченням.

Надаючи загалом позитивну оцінку дисертаційному дослідженню Сосули О.О. водночас не можна не звернути увагу на окремі його вразливі місця та дискусійні положення, до яких можна віднести наступні.

1. Дисертантом було здійснено огляд існуючих в теорії цивільного і господарського права концепцій щодо визначення кола юридичних осіб, щодо яких виникають корпоративні правовідносини. На цій підставі дисертантом було сформульоване досить вдале визначення корпорації. Водночас дещо менше уваги дисертантом було приділено визначенню суб'єктного кола осіб, яким можуть належати корпоративні права. Так, на с. 28 дисертації, ним відзначається, що корпоративні права належать лише особам, частка яких є у статутному капіталі господарської організації. Так, дійсно у більшості законодавчих та наукових визначень наявне подібне твердження. Водночас, в ст. 3 ЗУ «Про управління об'єктами державної власності» зазначається, що об'єктами управління також є корпоративні права, що належать державі у статутних капіталах господарських організацій. Однак, держава не є «особою» як учасником цивільних чи інших відносин. Дисертантом на с. 31 зазначається можливість формування юридичної особи корпоративного типу за рахунок державної чи комунальної власності, однак не сформульовано чітку позицію з цього приводу в ознаках корпоративних прав. Відтак, як законодавчі, так і деякі наукові визначення не враховують цю особливість та фактично містять звужене розуміння корпоративних прав,

належних лише фізичним та юридичним особам. Тому, дисертанту варто було звернути увагу на цю обставину та висловити власну точку зору на суб'єктний склад носіїв корпоративних прав, а відтак і більш детально дослідити це питання або зробити застереження в дисертації щодо дослідження корпоративних прав виключно фізичних та юридичних осіб приватного права.

2. Здійснюючи дослідження поняття корпоративних прав, дисертантом досліджуються наявні в законодавстві та науковій літературі визначення і ознаки корпоративних прав, їх правова природа, і формулюються на їх основі ознаки корпоративних прав. Водночас, у визначенні корпоративних прав, запропонованому дисертантом, вони не знаходять відображення. Так, неповним та таким, що не містить кваліфікуючих ознак корпоративних прав є таке визначення цих прав як «самостійний вид цивільно-правових відносин, зміст яких становлять майнові організаційні (немайнові) правомочності» (с. 67), а також в об'єктивному розумінні як «система правил, норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням, захистом і припиненням цих прав» (с. 25). Запропоновані дисертантом визначення фактично можна застосувати і до відносин інтелектуальної власності, усіх відносин, пов'язаних з створенням і діяльністю будь-яких організаційно-правових форм і видів юридичних осіб і до інших видів цивільних прав. Крім того, в різних розділах дисертації відзначається можливість надання корпоративним відносинам ознак інвестиційних відносин (с. 59, с. 127 та ін.) , однак при формулюванні правової природи корпоративних прав дисертантом не враховується така ознака. При дослідженні правової природи корпоративних договорів дисертант також відзначає можливість поширення на такі договори інвестиційного законодавства. Відтак запропоновані дисертантом визначенням потребують доопрацювання та врахування викладених ним у 1. розділі роботи основних ознак і правової природи корпоративних прав.

3. У 3 розділі дисертації, який називається «Цивільно-правові форми реалізації права на розпорядження корпоративними правами» дисертантом досліджено основні вимоги до корпоративного договору та інших правових форм розпорядження корпоративними правами. Водночас дисертант зосередився на викладенні основних вимог до всіх видів корпоративних договорів та інших форм розпорядження корпоративними правами. Натомість виходячи з назви розділу та підрозділів було б більш логічно розкрити зміст окремих видів корпоративних договорів та інших правочинів, навести їх особливості, наприклад, договору міни, дарування. Також не було дисертантом досліджено можливості розпорядження корпоративними правами у шлюбному контракті або іншому договорі між подружжям, при успадкуванні корпоративних прав, набутті майнових корпоративних прав самою юридичною особою в разі виключення учасника товариства тощо.

4. На с. 181 дисертації зроблено висновок, що акти органів управління юридичної особи корпоративного типу належать за своєю правовою природою до розпорядчих правочинів. Водночас слід відзначити, що це не зовсім так. Адже органи управління юридичної особи можуть приймати рішення, які за своєю природою не є правочинами (наприклад, наказ про прийняття на роботу або звільнення). Не є правочинами також будь-які рішення загальних зборів. Проте у випадках, коли виконавчий орган діє від імені товариства з метою набуття або відчуження майна, надання чи замовлення послуг або виконання робіт, то він укладає правочини від імені товариства. Також виконавчий орган (директор) може видати довіреність іншій особі (учаснику чи посадовій особі товариства) на укладенні правочинів від імені товариства. Тому висновок дисертанта мав бути уточнений в частині які саме акти органів юридичної особи і яких саме органів управління є розпорядчими правочинами. У наведеному дисертантом висновку наведене ним положення є неточним і потребує додаткового обґрунтування і уточнення.

5. Дисертантом було вдало сформульовано план роботи. Водночас не завжди матеріал викладається послідовно і логічно. Особливо це вбачається зі змісту 3 розділу. Так, досліджуючи у підрозділі 3.3 інші форми розпорядження корпоративними правами дисертант наводить класифікацію корпоративних прав та їх ознаки (с. 167-168), що мало бути за логікою розміщено в підрозділі 1.1 роботи і при цьому не обгрунтовано причин і наслідків наведення таких класифікацій. У підрозділах 3.2 і 3.3 при дослідженні змісту корпоративного договору дисертант знов повертається до поняття та ознак корпоративних підприємств (с. 151), корпоративних відносин (с. 176), корпоративного договору (с. 177), хоча це вже було проаналізовано у розділі 1 дисертації. Відтак викладення матеріалу у 3 розділі роботи містить фактично повторювання матеріалу з 1 розділу або певні класифікації чи ознаки досліджуваних понять мали б бути перенесені у 1 розділ роботи.

Однак висловлені вище зауваження стосуються дискусійних питань або положень, які не є принциповими і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Опубліковані роботи дисертанта відображають основні положення дисертації. Дисертантом виконано вимоги щодо оприлюднення результатів дисертаційного дослідження. В дисертаційному дослідженні та наукових публікаціях дисертанта не було встановлено порушень академічної доброчесності.

За своїм змістом робота є чітко структурована і свідчить про логічність та послідовність викладення позиції автора у процесі дослідження. Зміст роботи відповідає обраній темі. Дисертаційне дослідження містить нові наукові розробки у галузі цивільного права, практичні рекомендації та пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства у сфері розпорядження корпоративними правами.

Дисертація є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, яка має важливе теоретичне і практичне значення для науки цивільного права. Дисертантом отримані нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують наукове завдання – дослідження цивільно-правових способів розпорядження корпоративними правами.

Дисертаційне дослідження **Сосули Олександра Олександровича** на тему **«Цивільно-правові способи розпорядження корпоративними правами»** відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (з наступними змінами), а також п. 10 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а її автор – Сосула О.О. – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Доцент кафедри приватного права
Національного університету
«Києво-Могилянська Академія»
кандидат юридичних наук, доцент

«18» березня 2021

І. О. Дзера

Особл. ...
ЗАСВІДЧУН
Начальник ВК

